

Kulturdepartementet
Regeringskansliet
103 33 STOCKHOLM

ku.registrator@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet Låt fler forma framtiden (SOU 2016:5)

Sammanfattning

Även om utredningen föreslår flera viktiga åtgärder saknas en problematisering av vilka demokrati-konsekvenser som följer av den samtida urbaniseringen samt av vad den nya samverkanspolitiken medför för demokrati och deltagande. Vidare borde de äldres roll och deras ökande antal föranlett förslag om vad det kan innebära att många äldre har tid och lust att engagera sig när få andra vill. Utredningens uppmaning att representanter borde utses utifrån åsikter snarare än grupptillhörighet är en fråga för partierna att hantera på egen hand. Det krävs också mer forskning kring partigruppens roll innan man kan dra slutsatsen att fullmäktige fungerar som ett transportkompani. Vi är också tveksamma till att folkmotioner verkligen kan bredda det politiska deltagandet och förespråkar också att det blir frivilligt för kommunerna att införa sådana. Förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder avstyrks eftersom det skulle skapa olämpliga asymmetrier i det politiska systemet.

Våra synpunkter

Vi konstaterar inledningsvis att utredningen, på samma sätt som sina föregångare, diskuterar den klassiska konflikten i fråga om hur den svenska partidominerade representativa demokratin bör reformeras – bör partiernas kanaliserande funktion stärkas eller bör man i stället stimulera framväxten av alternativa kanaler, som kanske också kan medföra att partiernas position ytterligare urholkas? Till skillnad från tidigare utredningar konstateras dock att partiernas försvagning tycks ha upphört, och nu snarare stabiliserats. Kanske till följd av detta föreslås därför inga radikala förändringar som kan urgröpa partiernas ställning ytterligare, trots att sådana (t.ex. beslutande folkomröstningar på lokal nivå) genomförts eller föreslagits i de flesta andra europeiska länder. Umeå universitet delar denna bedömning i fråga om demokratipolitikens framtida inriktning. Däremot har vi synpunkter som gäller några av utredningens specifika förslag.

Även om utredningen identifierat flera avgörande utmaningar för demokratin i kapitel 4 saknas viktiga komponenter i utredningens problembild. För det första konstateras bara kortfattat att Sverige genomgår en urbanisering. Till skillnad från tidigare urbaniseringsvågor präglas emellertid den nuvarande av att kommunerna så tydligt antingen befinner sig bland de som kontinuerligt växer eller bland de som tappar befolkning. Vilka konsekvenser detta har för det politiska uppdraget och den lokala demokratin problematiseras inte i utredningen. Här hade vi velat se en mer genomgripande analys av hur t.ex. politikerrollen och relationerna till medborgarna kan bli annorlunda om man brottas med expansion eller tillbakagång. Detta handlar också om att partierna har helt olika förutsättningar i mindre och större kommuner.

För det andra saknas också en problematisering av den nya samverkanspolitiken (det som ibland går under beteckningen "governance") och vad detta medför för demokratin. Beslut fattas i allt högre grad genom samverkan mellan olika offentliga aktörer och med privata företag varvid strävan oftast är att uppnå enighet. Detta leder till en slutenhets- och konsensuskultur som blir svår att politisera och

därmed ge grund för olika valalternativ för medborgarna. Denna typ av beslutsfattande präglar utvecklingspolitiken men i allt högre grad också andra politikområden som kräver samverkan.

Diskussionen om den politiska representationen i kapitel 7 noterar visserligen att andelen äldre i befolkningen kommer att öka framöver, men har inte i tillräcklig utsträckning analyserat vilka konsekvenser detta kan medföra för demokratin och det politiska deltagandet. År 2050 beräknas var fjärde svensk medborgare vara 65 år och äldre, vilket gör det ytterst viktigt att diskutera politiskt deltagande för denna växande grupp. Utredningen har särskilda kapitel för grupperna "unga" och "funktionshindrade", men gruppen "äldre" nämns bara sporadiskt trots att utredningens rubrik just är att låta "flera forma framtiden". Det är olyckligt bl.a. eftersom andelen äldre i den svenska riksdagen enbart utgör ett par procent. Den omständigheten är värd att uppmärksamma eftersom åldersgränser för olika uppdrag formellt slopats inom partierna. Det finns också anledning att fördjupa analysen av äldres representation i valda församlingar på regional och lokal nivå, där förutsättningarna delvis är de motsatta. Utredningen konstaterar t.ex. med rätta att det behövs bättre möjligheter för underrepresenterade grupper att komma fram i politiken men när dessa är tveksamma eller inte förmår rekryteras och när det samtidigt finns en uppsjö äldre med kompetens, kraft och lust att tillgå på lokal och regional nivå är det lätt att dessa tar de platser som finns tillgängliga.

I kapitel 7 föreslås vidare (sid 245) att partierna i sina ansträngningar för att förbättra den sociala representativiteten inte bör öppna upp för politik som fokuserar mer på identitet än åsikter. Det står också att politiker i första hand bör väljas utifrån sina ideologiska ställningstaganden och inte för att de företräder en viss grupp i samhället. Vi vänder oss emot dessa påståenden. För det första borde partierna själva få avgöra om de vill nominera sina politiker utifrån identitet eller ideologi, eller både och. För det andra visar forskningen tydligt att ideologi och social grupptillhörighet hänger samman. Att rekommendera att nomineringsprocessen i första hand ska baseras på åsikter och ideologi är det samma som att förespråka vissa gruppers fortsatta överrepresentation. Detta innebär i förlängningen även att många frågor riskerar att hamna utanför den politiska dagordningen. Genom att uppmärksamma identiteter i nomineringsprocessen motverkas tidigare strukturer, vilket kan gynna såväl den sociala representativiteten som politikens innehåll.

I kapitel 9 konstateras att kommunfullmäktige uppfattas som ett transportkompani och att makten över de kommunala besluten i allt högre grad hamnat i händerna på ledande politiker. Detta har också konstateras av tidigare demokratiutredningar. På samma sätt som tidigare utredningar saknas dock en analys av vilken roll partiernas fullmäktigegrupper faktiskt spelar. I partigruppernas förberedelsearbete kan idealt förslag diskuteras och prövas i en öppen anda och därmed ge även den vanlige fullmäktigeledamoten ett inflytande som inte syns när man bara följer kommunfullmäktige. Men det kan också hända att partigruppens möten enbart är ett forum för envägskommunikation från partiets ledande politiker och då är lite vunnet. Det saknas helt enkelt systematisk forskning om detta och så länge detta inte finns att tillgå går det inte att dra slutsatsen att kommunfullmäktige bara är ett transportkompani.

I kapitel 13 föreslår utredningen inrättandet av möjligheter för medborgarna att väcka förslag direkt till riksdagen, kommuner och landsting via folkmotioner. I kommuner och landsting skall dessa ersätta de hittills frivilliga medborgarförslagen, som inte visat sig ge så stort inflytande. Vi är tveksamma till att folkmotionerna skulle leda till några bättre resultat. En avsikt är att dessa instrument ska stärka de röstsvagas inflytande i demokratin men det troliga är att även folkmotionen blir ytterligare en kanal för de som redan vet hur man tar sig fram till de politiska beslutsfattarna. Det bör också noteras att

folkmotionerna i nästa skede skall hanteras av de politiska partierna som därmed i praktiken blir gatekeepers. Till skillnad från medborgarförslagen föreslår utredningen också att folkmotioner skall införas som ett obligatorium i alla kommuner. Om man vill att det nya folkmotionsinstrumentet skall ha legitimitet hos de partier som i slutändan skall hantera förslagen är det emellertid bättre att behålla frivilligheten än att det skall uppfattas tvingande. Vi vill betona att det i slutändan är partiernas ansvar att fånga upp medborgerliga synpunkter.

Ungas deltagande och inflytande diskuteras i utredningens kapitel 14. Vi är kritiska till förslaget om en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder. Även om det bara handlar om försöksverksamhet betyder detta ändå att utredningen öppnar för en möjlig förändring av rösträttsåldern. Frågan har tidigare varit uppe till behandling i olika statliga utredningar, bl.a. Grundlagsutredningen (2004-2008). Partierna var i denna överens om att avvisa tanken på en sänkt rösträttsålder eftersom detta skulle frikoppla rösträtten från andra medborgerliga rättigheter och skyldigheter som inträder vid 18 år. Det gäller bl.a. den civilrättsliga handlingsförmågan, värnplikten samt rätten att ingå äktenskap. Vi menar att Grundlagsutredningens argumentation alltjämt är relevant.

En sänkt rösträttsålder skulle därutöver medföra ett antal icke önskvärda asymmetrier. För det första skulle olika rösträttsåldrar gälla för olika nivåer i det politiska systemet. Utredningen borde ha argumenterat starkare för varför denna asymmetri är önskvärd och effekterna av en sådan. För det andra uppstår en diskrepans mellan rösträtt och valbarhet. Utredningen föreslår att den sänka rösträttsåldern inte skall omfatta möjligheten att också bli invald i politiska församlingar. Därmed rubbas det samband som idag råder mellan valbarhet och rösträtt, vilket vi finner olyckligt. Argumenten för att den grupp som omfattas av förslaget om sänkt rösträttsålder inte skall vara valbara är bl.a. att det är mindre lämpligt att personer under 18 år får vara med och fatta beslut om utskänkningstillstånd i kommunerna. Det argumentet, tillsammans med utredningens övriga argument, synes också utgöra fullgoda argument till att inte sänka rösträttsåldern överhuvudtaget. Som ett alternativ till sänkt rösträttsålder borde istället en "demokratiträning" av yngre genomföras så att benägenheten att nyttja rösträtten ökar när åldern väl är inne. Denna träning kan ske genom ungdomsråd och satsningar på demokratiprojekt i skolan. Därutöver har partiernas ungdomsförbund en viktig uppgift att främja yngres politiska aktivitet och ge dem en skolning i demokrati.

Yttrandet har utarbetats av docent David Feltenius, universitetslektor Jessika Wide och professor Anders Lidström vid statsvetenskapliga institutionen.

Beslut i ärendet har fattats av professor Dieter K. Müller, den samhällsvetenskapliga fakultetens dekan, efter föredragning av fakultetssamordnare Åsa P Isaksson

För den samhällsvetenskapliga fakulteten

Dieter K. Müller

Åsa P Isakssonas